

KHOA HỌC XÃ HỘI VÀ NHÂN VĂN ĐỐI DIỆN VỚI SỰ NGHIỆP CÔNG NGHIỆP HÓA, HIỆN ĐẠI HÓA ĐẤT NƯỚC.

Hoàng Như Mai

Trường Đại Học Khoa Học Xã Hội và Nhân Văn

(Bài nhận ngày 19/09/1998)

TÓM TẮT: Tiến hành công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước đòi hỏi sự nỗ lực tổng hợp, hỗ trợ nhau, điều tiết nhau của các ngành khoa học tự nhiên, kỹ thuật và khoa học xã hội – nhân văn. Vai trò của khoa học xã hội và nhân văn không thể thiếu, là cần thiết, thậm chí quan trọng hàng đầu của sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa nhằm đưa nước ta lên địa vị một nước dân giàu, nước mạnh, xã hội công bằng, văn minh, tạo ra một bước phát triển căn bản sẽ tạo ra những thay đổi lớn lao, làm chuyển biến xã hội đến tận nền tảng, tác động đến phong tục, tập quán, lệ luật, luân lý, đạo đức, tín ngưỡng.....sự chuyển biến này thật không dễ dàng; cần phải vận dụng các bộ môn khoa học xã hội và nhân văn để tìm ra những giải pháp tối ưu. Trường Đại Học Khoa Học Xã Hội và Nhân Văn là một cơ sở nghiên cứu và đào tạo có ưu thế bậc nhất phải lãnh một trách nhiệm nặng nề trong sự nghiệp đổi mới, công nghiệp hóa, hiện đại hóa. Nhưng để Trường Đại Học Khoa Học Xã Hội và Nhân Văn hoàn thành tốt được trách nhiệm cần phải có những điều kiện.....

1. Tiến hành công nghiệp hóa, hiện đại hóa đòi hỏi sự nỗ lực tổng hợp, hỗ trợ nhau, điều tiết nhau của khoa học tự nhiên, kỹ thuật và khoa học xã hội và nhân văn.

Nói như vậy thì như nói một điều tất nhiên, không có vấn đề gì phải bàn; nhưng trong thực tế thì hình như nhiều người còn coi nhẹ vai trò của khoa học xã hội và nhân văn.

Trước đây hơn 30 năm, khi còn ở Miền Bắc nêu ra vấn đề cách mạng khoa học kỹ thuật, khoa học kỹ thuật là then chốt, tôi được nghe nhiều diễn giả thuyết trình về vấn đề này, nhưng nói chung các ông ấy đều nhấn mạnh về khoa học tự nhiên và kỹ thuật. Duy chỉ có GS. Viện sĩ Trần Đại Nghĩa nói lên những điều mà tôi tâm đắc, GS nói: “Khi nói cách mạng khoa học kỹ thuật, phải hiểu là khoa học và kỹ thuật và khoa học tức là khoa học tự nhiên và khoa học xã hội, nhân văn mà trước hết là triết học và mỹ học. Bởi vì trong hiện tại và tương lai, có thể thấy là các khoa học tự nhiên và kỹ thuật có thể giải quyết được nhiều vấn đề của cuộc sống. Nhưng giải quyết như thế nào để sống có ý nghĩa và sống đẹp, đó mới là điều quan trọng hơn. Thí dụ, một cây cầu bắc qua sông nước Anh hay nước Pháp thì đại khái kỹ thuật cũng như nhau, nhưng đi qua cây cầu nước Pháp người ta thấy thú vị hơn, ngoài công dụng nối liền hai bờ nó còn là một công trình nghệ thuật nữa, như thế là nó làm cho cuộc sống thêm vui. Vì vậy, khoa học tự nhiên và kỹ thuật cần có sự chỉ đạo của khoa học xã hội và nhân văn. Nghe GS. Trần Đại Nghĩa tôi kính phục tâm nhìn thoáng đạt và thấu đáo của một người mà trước nay tôi vẫn kính trọng tài năng, nhưng vẫn coi là một nhà kỹ thuật quân sự chế tạo súng đạn.

Tôi lại nhớ một lời phát biểu của nhà bác học Albert-Einstein : “Phương pháp khoa học chỉ dạy ta các hiện tượng liên quan với nhau thế nào và những cái này điều tiết những cái khác thế nào và chỉ có thế thôi. Nhưng sự hiểu biết về những gì hiện hữu, không trực diện chỉ dẫn cho ta những cái gì nên có. Người ta có thể có sự hiểu biết rất rõ ràng, rất đầy đủ về cái gì hiện hữu, nhưng không thể từ đó suy ra thế nào là mục đích của những khát vọng của nhân loại...hẳn không cần phải bảo vệ cái quan niệm rằng cuộc sống, những hoạt động của chúng ta chỉ có ý nghĩa khi người ta xác định được cái mục đích ấy và những giá trị tương quan””

Như vậy, các nhà khoa học, trước hết là các nhà khoa học xã hội và nhân văn, phải tìm ra lời đáp cho câu hỏi: Cái đích mà ta đi tới là dân giàu nước mạnh, xã hội công bằng, văn minh thì ta đi con đường nào? Có phải là, hoặc chỉ là con đường công nghiệp hóa, hiện đại hóa không? Có con đường, hoặc những con đường nào khác? Vấn đề này tối quan trọng.

2. Xin nói ngay, tôi nói vậy là nói về phương pháp luận và để chỉ ra trách nhiệm của các nhà khoa học xã hội và nhân văn, chứ không có ý gì đặt lại vấn đề. Con đường đã được chọn rồi, nói như nhà văn Albert Camus: “Chúng ta đã xuống thuyền rồi” hay như ông cha ta “ván đã đóng thuyền, gạo đã nấu thành cơm rồi” không trở lại nữa, trở lại cũng chẳng được.

Và chẳng lịch sử đã cho thấy – tôi nói cho thấy chứ không nói chứng minh như người ta nói về lịch sử vì tôi nghĩ rằng lịch sử cho thấy thực tế đã diễn ra như vậy, còn chứng minh là chân lý, là tất yếu thì chưa hẳn. – Vâng, lịch sử đã cho thấy con đường công nghiệp hóa, hiện đại hóa đã đưa nhiều nước Phương Tây ra khỏi đêm dài Trung đại, tiến lên giàu mạnh thành những cường quốc.

Với nước ta, không phải mới gần đây, lúc này mà ngay từ nửa cuối thế kỷ trước, các nhà Nho học cấp tiến như Nguyễn Trường Tộ, Nguyễn Lộ Trạch, rồi các nhà chủ trương canh tân, minh tân.....đã muốn định hướng con đường phát triển của đất nước như vậy. Và như chúng ta đều biết các vị bị lôi cuốn bởi tấm gương Duy Tân của Nhật Bản do Minh Trị chủ trương. Cho đến nay, người ta vẫn ngợi ca Minh trị và chê trách Tự Đức.

Tuy nhiên, cũng có những ý kiến nói lại. Thí dụ, tôi đã đọc cuốn sách Văn hóa và văn minh của hai tác giả J. Laloop và J Neils một đoạn viết như sau về Nhật Bản mà các ông xem là một bi kịch. Tôi tạm dịch từ nguyên văn: “Nước này đã mở cửa một cách kỳ lạ với văn minh phương Tây từ cuối thế kỷ trước đến độ bị say mê bởi cái ảo mộng đế quốc chủ nghĩa và tưởng rằng mình có cái sứ mệnh làm bá chủ Đông Á. Bị tan tành trong Thế chiến II, nước này hiện nay bị giằng xé giữa hai khối của thế giới. Sự chiếm đóng của nước Mỹ là sự kiện không thể tránh được làm tiêu tan mọi ảo tưởng chính trị; đối với kẻ chiếm đóng, người Nhật vừa chiêm ngưỡng, kính trọng vừa thù ghét. Người Nhật hâm mộ những giá trị của nền văn minh kỹ thuật và nền văn hóa dân chủ, họ đánh giá cao sự chi viện tài chính của Washington nhưng đồng thời cũng thấy sự sơ sài bên trong của những người chiến thắng, phê phán sự trợ giúp hơi hợt và sự kém hiểu biết. Bởi vậy, phải chăng người Nhật quay mặt về cái lục địa mệnh mông và gần gũi, ở đó được thực thi một dạng

Tây phương hóa khác, có thể là lạnh lùng và cứng nhắc hơn, nhưng mang lại nhiều hiệu quả ; Nhật Bản lại lấy lại cái mộng xưa cũ là tham dự vào dàn đồng ca của các nước Châu Á và có lúc, Nhật Bản có cái ý tưởng là ông chủ của Kremlin cũng chẳng kém những ông chủ ở Washinton”.

Cuốn sách viết ra cũng đã khá lâu, đã có những sự kiện mới diễn ra, nhưng các ý kiến dẫn ra bên trên không phải không làm chúng ta suy nghĩ. Vết xe đi trước là cái thực tế phải được xem xét cẩn thận. Còn một điều nữa không được quên: Ta thường nói ngắn gọn công nghiệp hóa, hiện đại hóa, nhưng nói đầy đủ là công nghiệp hóa, hiện đại hóa theo hướng xã hội chủ nghĩa. Như thế các nhà khoa học ta, nhất là các nhà khoa học xã hội và nhân văn không thể chỉ có việc “ăn cỗ sắn” trên bàn tiệc ngon lành của các nước phát triển” mà phải tính đường đi nước bước của mình để đi tới cái đích của mình, không lạc lối, chệch hướng.

3. Trên đây là những vấn đề mang tính chiến lược. Bây giờ, tôi đi vào vấn đề cụ thể, thực tiễn

Chặng đường công nghiệp hóa, hiện đại hóa cho chứng kiến một thực trạng hội khiến cho không ít người hoang mang: Những lệch lạc, xáo trộn, xung đột, rạn nứt, đổ vỡ, những tệ nạn xã hội, những nếp nghĩ, nếp sống tội lỗi, sự khủng hoảng lý tưởng ở lớp trẻ, sự bi quan yếm thế ở người già.....

Những sự trạng này là những bệnh tật của xã hội công nghiệp hiện đại.

Vậy, thái độ của ta như thế nào. Tiến lên hay lùi lại? Đặt câu hỏi như vậy cho tự do dân chủ mà thôi, chứ làm gì có vấn đề lùi.

Nước ta hàng nghìn năm và lâu hơn nữa, sống trong xã hội phong kiến nông nghiệp thời trung đại, cho đến ngày nay cái di sản ấy nào đã hết, trái lại còn không ít nặng nề trong sinh hoạt và tư tưởng của nhân dân, bây giờ tiến lên công nghiệp hóa, hiện đại hóa giống như một chiếc xe ô tô đi vào một chỗ ngoặt gấp khúc, trắc trở, giống như một con thuyền qua cửa sông ra biển cả, làm sao người trên xe, trên thuyền không ngã nghiêng, nôn nao, say xe, say sóng, có người phải ói....

Những gì có thể xảy ra tất nhiên sẽ xảy ra. Nếu ngừa được trước thì tốt nếu không thì làm sao cho cú sốc dịu bớt, đừng ác liệt quá.

Đó là trách nhiệm của các nhà khoa học xã hội và nhân văn.

Điều quá dở là thường khi những người quản lý xã hội nghĩ không cần khoa học, chỉ cần biện pháp hành chính.

Ví như trong công cuộc giải tỏa các khu dân cư để chỉnh trang đô thị người ta ít xem thường thơ văn hơn mà suy nghĩ về một câu thơ của Chế Lan Viên:

“Khi ta đến đất chỉ là nơi đất ở

Khi ta đi đất bỗng hóa tâm hồn”

thì chắc rằng việc giải tỏa có tình lý đỡ rắc rối hơn nhiều. công nghiệp hóa, hiện đại hóa đang chuyển xã hội đến nền tảng, đến gốc rễ, tác động đến phong tục, tập quán, luật lệ, luân lý, đạo đức, tín ngưỡng và cả đến miếng ăn, cách ở từ nghìn đời, đâu phải là công việc dễ dàng, dùng biện pháp “tình thế”, biện pháp “đối phó” xong mà phải vận dụng

khoa học cơ bản để nghiên cứu nghiêm túc, đề ra những giải pháp hữu hiệu, thấu tình, đạt lý.

3. Trường Đại học Khoa Học Xã Hội và Nhân Văn là một trường bao gồm những bộ môn khoa học cơ bản đương nhiên phải lãnh một vai trò quan trọng trong sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa. Nhưng hình như còn những điều chưa thực suôn sẻ:

Một là, cái phương thức suy nghĩ hiện nay nặng chủ nghĩa thực dụng, chuyên thiên về ứng dụng một cách thô thiển nên không trọng khoa học cơ bản. Đến sinh viên cũng thích chọn các trường có chức năng thực hành nhiều hơn vì tốt nghiệp dễ kiếm việc làm. Au rằng đây cũng là một giai đoạn ấu trĩ của xã hội. Không khoa học nào mà thuần túy lý thuyết tự biên không ứng dụng. Có điều là có những cấp độ ứng dụng từ thấp đến cao.

Cách đây vài tuần ở một hội nghị các nhà khoa học trẻ là các thạc sĩ vừa bảo vệ luận án; có một báo cáo về cảm hứng trở về của nhà văn Thạch Lam. Trong cử tọa có người thắc mắc: Nếu văn học cứ đặt vấn đề nghiên cứu như vậy, thì có ích gì cho công nghiệp hóa, hiện đại hóa. Có ý kiến giải đáp: Trở về tìm hiểu cái đẹp trong quá khứ cũng là hướng về tương lai.

Đúng vậy, công nghiệp hóa, hiện đại hóa không ngoài mục đích làm cho xã hội ta tốt đẹp hơn, nhân dân ta hạnh phúc hơn; như thế thì thơ văn của Nguyễn Trãi, Nguyễn Bỉnh Khiêm, Nguyễn Du, Hồ Chí Minh, Thạch Lam, Xuân Diệu diễn đạt những khát vọng của người Việt Nam, dân tộc Việt Nam... làm sao lại không liên quan gì với sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa hiện nay.

Hai là, nhiều người nhìn trường đại học như là một cơ sở có chức năng đào tạo nhiều hơn là nghiên cứu khoa học. Hồi trước tôi ở trong Trường Đại Học Tổng Hợp Hà Nội đã nghe một vị ở cương vị lãnh đạo cao tuyên bố: Trường chỉ có chức năng đào tạo, không có chức năng nghiên cứu khoa học. Hiện nay, tôi vẫn thấy nhà nước cấp kinh phí nghiên cứu cho các trung tâm, các viện, các sở hơn gấp nhiều lần và dễ dãi hơn nhiều so với các trường đại học. Và điều buồn cười là các cơ sở ấy lại dùng kinh phí ấy "đi thuê" các giáo sư, giảng viên trường đại học. Cần biết rằng ở trường đại học, nghiên cứu và đào tạo mật thiết với nhau như hình với bóng và không có nơi nào có ưu thế để nghiên cứu khoa học hơn là các trường đại học vì nơi ấy tập trung đông đảo các nhà khoa học có tầm cỡ của nhiều ngành và có đông đảo sinh viên là những lực lượng nghiên cứu trẻ có nhiều năng lực.

Ba là, các nhà khoa học xã hội và nhân văn ở Trường Đại Học Khoa Học Xã Hội và Nhân Văn mà tôi là một trong số đó cần có bốn điều kiện để có thể làm tốt, làm đủ công việc nghiên cứu của mình, những điều kiện ấy hiện nay chưa có hoặc có một cách "gọi là có" chưa thực sự được đảm bảo:

Một là, được bảo trợ, cụ thể là có tiền để làm khoa học.

Hai là, được bảo hiểm vì làm khoa học xã hội và nhân văn dễ bị tai nạn mất sinh mệnh chính trị.

Ba là, được bảo vệ về quyền sở hữu trí tuệ, về uy tín khoa học.

Bốn là, được bảo lưu nếu quan điểm, ý kiến lúc này chưa được chấp nhận.

Tôi gọi bốn điều kiện ấy là “khoa học tứ bảo”.

SCIENTISTS IN SOCIAL SCIENCES & HUMANITIES FACING THE CHALLENGES OF THE COUNTRY'S INDUSTRIALIZATION AND MODERNIZATION.

Hoang Nhu Mai

ABSTRACT: The process of industrialization and modernization requires a general effort, mutual support and adjustment of all branches of science: natural sciences, technology, social sciences and humanities.

Social sciences and humanities play a key role in the course of industrialization and modernization which aims at giving our country the position of a nation with wealthy people, a stable state and a fair and civilized society, providing a fundamental development for broad changes in the roots of our society which will influence custom and habits, conventions, ethics, morality, and religion. This is not an easy transformation where social sciences and humanities should be involved to find optimum solutions. The College of Social Sciences and Humanities, one of the most advantaged institutions in research and training, has an important responsibility in the process of renovation, industrialization and modernization. But in order to fulfill its duty, certain conditions are required...

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Albert Einstein – Conceptions scientifiques, morales et sociales (Flammarion).
2. J. Laloup et J. nelis. Culture et civilisation humanis me et e'education (UNESCO)
3. Will và Ariel Ourant. Bài học của lịch sử (Bàn dịch của Nguyễn Hiến Lê và Trần Dương Ngọc), (Lá Bối)